

Jelikož komentář obsahuje hluboké teologické reflexe stejně jako množství pastoračních a liturgických aplikací, má šanci, aby se stal důležitým a aktuálním průvodcem pro křesťanské čtenáře, pro jejich život a zkušenosti. Komentář má zřetelně křesťanskou orientaci a jeho obsah lze chápat v rámci biblické teologie. Permanentně se v něm objevuje můstek k Novému Zákonu, ukazuje, jak se dějiny spásy, která se odráží v knize Exodus, naplňují v životě a službě Ježíše Krista, zejména v jeho smrti na kříži. Významné a obohacující jsou v této souvislosti citace z církevních otců.

Mám-li shrnout, proč je komentář cenný a zaslouží si, aby na knižních regálech poutal zájem širší církevní veřejnosti, pak je to především důkladné zpracování materiálu – jak strukturálně, tak i z hlediska obsahu, koncentrace kolem jediného tématu, velmi informativní a široký rozsah, podrobná analýza biblického textu a vyvážená kombinace synchronního a diachronního přístupu v práci s textem, dále použití starověkých literárních pramenů a shrnutí práce moderních badatelů. Nadto vše se autoři nebojí naznačit důležité spojnice s novozákonní teologií. Komentář je určen pro učitele a studenty stejně jako pro teology a pro všechny zájemce o studium Bible. Autoři, kteří přispěli do tohoto třetího svazku, zvou své čtenáře z různých prostředí k ekumenickému dialogu

a hlubokému zamyšlení nad teologickým poselstvím knihy Exodus.

Elena Sidorová

KONEC FILOZOFIE, ZAČÁTEK METAFYZIKY?

Jaromír Feber, Jelena Petrucijová, Tomáš Hauer: Ztraceni v terrapolis (Antropologie – dromologie – víra), Trnava: Trnavská univerzita, 2012, 171 stran.

Život dnešního člověka probíhá ve velmi informacemi nasyceném (možná dokonce přesyceném) prostoru. Současná věda produkuje obrovské množství poznatků ze všech možných oblastí, které jsou navíc díky technickým prostředkům lehce dostupné. Otevřela se tak zatím nebývalá možnost dosáhnout všestranné vzdělanosti. Vypadá to, že by se mohl konečně splnit ideál univerzálního člověka, který uzrál v myslích renesančních humanistů. Nicméně lze pozorovat opačný trend. Místo univerzalistů, tj. jedinců, kteří by obsáhli veškeré dostupné vědění, společnost produkuje masu specialistů. Příčina je zřejmě prostá, množství produkovaných poznatků je příliš velké na to, aby je mohl jakýkoli jedinec obsáhnout, a je proto i společensky efektivnější zaměřit se na výchovu specialistů, tj. lidí, kteří se budou schopni vyznat alespoň

v určité malé oblasti své zvolené specializace. V situaci masové duchovní produkce se formuje určitý „historický zákon“ – zákon vzrůstající disproporce. Roste disproporce mezi člověkem jako určitým biologicky omezeným jedincem a vývojem lidstva. Lidstvo jako souhrnný tvůrce poznatků stále více předbílá jednotlivé lidi, tj. jednotlivé spotřebitele a uživatele úhrnného potenciálně dostupného vědění. Důsledkem této disproporce je ale ztráta orientace v celku světa.

Teoretickou disciplínou, která se snaží celek světa rozumově uchopit, je filozofie. Rozvoj filozofie by měl přispívat ke kultivaci univerzálního vztahu člověka k realitě. Z podobného vymezení filozofie vycházejí autoři recenzované monografie. Programově navazují na „antropologický převrat“ ve filozofii a přiklánějí se k názoru, že klíčem k porozumění světu je člověk a jeho subjektivita.

Tvrdí-li, že my lidé jsme ztraceni v terrapolis, tak tím chtějí především zdůraznit, že náš svět nám není dán objektivně, ale je naopak realitou, na jejímž konstituování se sami neustále podílíme. Je-li člověk konstitutivním prvkem svého světa, pak tento svět postrádá stabilitu, protože člověk jako jeho relativní součást do něho vnáší nejistotu. Lidstvo si svou ztracenost připomnělo po údajné smrti Boha, kterou západnímu

světu ohlásil F. Nietzsche. Smrtí Boha ztratil lidský svět svůj absolutní základ, který dodával našemu životu vyšší smysl a pevný morální řád.

Monografie je rozdělena do třech relativně samostatných částí, z nichž každá představuje jeden z možných způsobů, jak se s touto situací vyrovnat. První část monografie nazvaná *Antropologie*, jejíž autorkou je J. Petrucijová, tematizuje problém člověka. Nabízí stručný, ale promyšleně systematický dějinně-filozofický exkurz formování filozofické antropologie. Vychází se z předpokladu, že vývoj antropologického poznání má ve filozofii charakter postupných přechodů dílčích paradigm. Speciálně se analyzuje paradigma ontologické, gnozeologické, axiologické, antropologické a jazykové. V rámci jednotlivých paradigm se odlišným způsobem hledá odpověď na otázku po lidské podstatě a identitě (nebo se oprávněnost podobné formulace problému popírá). Autorka tvrdí, že četné pokusy odpovědět na otázku po „člověku“ a jeho „tajemství“ přivádí k „meta-otázce“, „jak my mluvíme o člověku?“, která je rozvíjena v rámci interpretativního a narativního přístupu k pojetí člověka. Současné tzv. post-antropologické období převážně rezignuje na ideu člověka jako nositele rozumu a také univerzálních morálních, sociálních a jiných hodnot nutných

pro posouzení všeho jsoucího. Zdůrazňuje se, že jazyk má donucovací schémata, která určují, po čem se dá nebo nedá tázat, že lidská identita je neustále se měnící narativní/interpretativní identitou, která nemůže nezabloudit v labyrintu současných a minulých světů. Autorka se speciálně zaměřila na ty současné filozofické směry, které prezentují člověka jako *zoon logon echon* nebo *homo loquens*. Právě podkapitulu 1.3 *Post-antropologické období* lze oprávněně považovat za nejpodnětnější.

Ve druhé části monografie nazvané *Dromologie*, jejímž autorem je Tomáš Hauer, se analýza soustřeďuje na téma dromologie, tedy vědy o rychlosti. Jak souvisí rychlost pohybu s prožíváním časovosti a prostorovosti? Jakým způsobem se současná „logistika vnímání“, tedy ona násilná a konfrontační organizace našeho života, ovládaná cílenou distribucí obrazových informací odráží v našich představách o společnosti, člověku, politice, hodnotách či náboženství? Jak se vznik metabolických a technických vehiklů (nosičů rychlosti), jejich proměny a spojení s transportními revolucemi podílí na historických proměnách našeho obrazu světa? Člověk se vždy pokoušel jednak překonávat vzdálenosti a současně zmocňovat se prostoru. Vývoj dopravních prostředků, které za účelem pohybu v prostoru lidé užívali – od koňských

povozů přes železnice a automobily až po letadla – vyvrcholil příchodem digitalizovaného audiovizuálního hypertextu, posledního „vozidla“ (vehiklu), které nahrazuje fyzický pohyb svých řidičů naprostou nehybností. V čem a jak ovlivňuje ona dějinná řada začínající metabolickými vehikly typu koně, přes lodě, železnice, automobily, letadla až po nejnovější způsoby telepřenosu, teleprezence a audiovizuální vehikly naši současnou představu o světě? Jaké sociální, kulturní a politické konsekvence plynou z neustálé akcelerace společenských procesů, ze setrvačnosti absolutní rychlosti? Může zvyšování rychlosti našich technologií vést až k nezvratnému znehybnění sociálních aktérů? Závisí naše snahy o reprezentaci skutečnosti na druhu média a rychlosti? Jakou roli hraje v našich snahách o pochopení současné kultury přebytek reprezentací skutečnosti, vytvářených technickými aparáty? Otázky tohoto typu si již od poloviny sedmdesátých let klade francouzský urbanista, kulturní kritik a filozof Paul Virilio, T. Hauer na jeho otázky navazuje a snaží se je dále tvůrčím způsobem domýšlet.

V poslední třetí části nazvané *Víra*, jejímž autorem je J. Feber, je pozornost zaměřena na celkovou duchovní situaci člověka. Ztracenost v současném světě je pojata jako výsledek lidské tvůrčí aktivity, jejímž negativním

důsledkem se často stává relativizace hodnot a ztráta smyslu. Člověk vytváří kulturu jako systém prostředků (jak duchovních, tak materiálních), které jsou sice jednak nutnou podmínkou lidského života, ale zároveň lidský život problematizují. Člověk jako kulturní tvor si začíná stále ostřeji uvědomovat, že se stává součástí vytvořeného, tj. jen relativního světa, a proto má tendenci rezignovat na hledání jeho absolutních základů. Tato tendence našla své filozofické vyjádření v současném postmodernismu. Autor ale nabízí jiné řešení problému, které vychází z předpokladu, že člověk si je schopen uvědomit sebe sama nejen jako spolutvůrce své reality, ale zároveň je v ní schopen (prostřednictvím víry) najít i absolutno. Z přijetí statusu demiurga nutně vyplývá ztráta absolutních hodnot, které dávají životu pevný řád a vyšší smysl, ale právě naopak. Jedině demiurg, který přijal zodpovědnost za svůj svět, se může pokusit konstituovat svůj svět absolutně.

Podle autora může být naše současné hledání pevných základů života pojato jako nové hledání absolutna. Absolutno v božské podobě již není přijímáno s naivní samozřejmostí, ale mohlo by být znovu nalezeno. J. Feber považuje za určující výdobytek moderní filozofie gnozeologie I. Kanta. Ten upozornil (oproti dosavadním teoriím, podle nichž se poznání řídí vnějšími objektiv-

ními předměty) na činnost poznávajícího subjektu. Smysly nám poskytují pouze zmatenou a neuspořádanou látku a my sami z ní tvůrčím aktem svého vědomí teprve vytváříme to, čím je pro nás realita. Tento tzv. „kopernikánský převrat“ ve filozofii je reflexí evidentního faktu, že všechno to, co víme o světě (všechny naše vjemy, představy, pojmy neboli obecněji řečeno poznatky), vše to, co považujeme za skutečnost, produkuje naše vědomí. Kopernikánský převrat vyjadřuje uznání nepopíratelného zjištění, že člověk sám musí nějak porozumět světu, on sám svým rozumem vytváří určitý pojem „reality“. „Převrat“ J. Feber navíc interpretuje radikálněji nejen jako událost gnozeologickou, ale i ontologickou. Celkově je realita, ve které žijeme, kulturním konstruktem. Kulturním konstruktem je realita jak primárně, tak sekundárně. Primárně jako výsledek lidské činnosti vytvářející podmínky našeho života (tzv. kulturní prostor), sekundárně jako výsledek poznávací činnosti. Tradičním filozofickým jazykem řečeno, kulturním konstruktem je jak lidské bytí (ontologický aspekt), tak poznání tohoto bytí (gnozeologický aspekt). Vyjdeme-li z předpokladu, že realita je konstituována lidským rozumem, ale přesto chceme žít ve smysluplném světě, pak musíme podle J. Febera dodat rozumu absolutní charakter.

Celá třetí závěrečná část monografie je vedena především snahou prokázat, že v lidském rozumném světě lze najít nejen absolutno, ale dokonce absolutno v božské podobě. Cesta k Bohu zde vychází z analýzy víry jako konstitutivního základu rozumu. Je velmi působivým pokusem o novou redakci ontologického důkazu a zároveň dokladem, že i dnes lze smysluplně rozvíjet náboženskou filozofii. Spor o náboženskou filozofii se již dříve stal předmětem zajímavé polemiky mezi J. Feberem a I. Blechou na stránkách *Filosofického časopisu*.¹ Ale teprve novou monografií J. Febera lze považovat za konstruktivní a zpracovanou

odpověď na skeptické názory o možnostech náboženské filozofie v současném filozofickém prostředí.

Společnou monografii J. Petrucijové, T. Hauera a J. Febera můžeme označit za přínosnou, protože si klade závažné otázky a nebojí se formulovat i kontroverzní odpovědi. Nabízí jak teoretickou reflexi filozofické klasiky, tak i reflexi nejaktuálnějších filozofických trendů. Zároveň považuji za sympatické, že se možná poněkud „anachronicky“ pokouší o oživení tradičního pojetí filozofie jako metafyziky.

Peter Rusnák

¹ Feber, J., O nevědecké filozofii, víře, racionalismu a transcendentální fenomenologii. In *Filosofický časopis* 2009, 57, č. 4, s. 589–598